

כנס יאיר שפירא –

מראה המשקפת את מקומם המרכזי של אולפני המחול מהפריפריה בתחום החינוך למחול בארץ

לחשוף את התלמידים לפעילות האמנותית העכשווית במחול, שמתרחשת בעיקר בתל אביב. מנהלי האולפנים התמודדו באופן מעורר הערכה עם שני החסרונות האלה. במשך השנים הם השכילו ליצור מאגר מורים מכובד ומקצועי מהפריפריה ומהמרכז, שבזכותו נשמרת הרמה הגבוהה של התלמידים, והם מקפידים על חשיפה של התלמידים לנעשה במחול העכשווי. חלקם אף מביאים יוצרים שונים לאולמות המחול באזורם. "אולפני המחול נתונים ללחצים מסחריים ולמרות זאת הם שומרים על רמה מקצועית גבוהה, בזכות האנשים שמנהלים אותם", מדגישה בהיר. "מדובר בחבורה של אנשי מקצוע מסורים, שיעשו כל מאמץ לקדם את האולפן שלהם. הרצינות, החינוך והתרבותיות שמאפיינים אותם עוברים גם לתלמידים".

נשים מהוות את הרוב המכריע של מנהלי האולפנים שעליהם מדברת בהיר. כיום פועל ברוב האולפנים דור שני של מנהלות, שירשו את הדור הראשון (גם אליו השתייכו בעיקר נשים). לפיכך אפשר להשתמש בתואר מנהלות לתיאור העוסקים במלאכה זו. לכאורה, הרצינות והמסירות שמאפיינות את מנהלות האולפנים בקיבוצים – משני הדורות – אינן עניין ייחודי בתחום המחול. את הפעילות החינוכית הענפה בתחום המחול המתקיימת במרכז ובערים הגדולות ייסדו בעיקר נשים, שהקריבו רבות למען טיפוח דור העתיד של רקדנים, מורים וכוריאוגרפים בישראל. רוב הנשים האלה ניהלו בתי ספר פרטיים למחול. ייחודן של מנהלות האולפנים בקיבוצים בא לידי ביטוי ביכולתן לייסד מוסדות חינוך למחול בפריפריה, שלמרות הקשיים שצוינו לעיל נוהלו כגופים מקצועיים, ממש כמו בתי הספר למחול במרכז; כמו כן הן הצליחו ליצור מערכת קשרים בין האולפנים השונים, שתרמה לחיזוקם.

שני תהליכים היסטוריים עוקבים השפיעו על הקמתם של אולפני המחול ועל היחס המקצועי

יונת רוטמן

בכנס הופעות, מתנסים בסדנאות בהנחיית טובי המורים למחול הפועלים בארץ, לומדים יצירות מהרפרטואר של להקת בת-שבע ולהקת המחול הקיבוצית וצופים ביצירותיהן העכשוויות של שתי הלהקות. בכל כנס מעניקים פרס על שמו של שפירא מטעם קרן חבצלת של הקיבוץ הארצי, שגם תומכת בכנס. הפרס מוענק לשלושה אנשים שתרמו למחול בישראל בביצוע, בכוריאוגרפיה, בחינוך ובניהול.

כנס יאיר שפירא משקף את העשייה המקצועית רבת השנים באולפני המחול של המועצות האזוריות. אחד המאפיינים הבולטים של הכנס הוא הרמה המקצועית הגבוהה שמציגים התלמידים במופעים השונים. מאפיין שני הוא הרצינות וההקשבה שמביאים אתם התלמידים. ניצח בהיר, המנהלת את הכנס מאז שנות השמונים, אמרה בהקשר זה: "ההתרגשות האמיתית בכנס היא לראות את הרצינות והתרבותיות שבה מתקבל הכנס על ידי התלמידים ומוריהם. חלק מהשיעורים מתקיימים בצפיפות, אבל התלמידים פועלים במסירות ומקבלים את המצב כמו שהוא. במופעים שורר שקט, המעיד יותר מכל על האיכות והתרבותיות של האוכלוסייה שנוכחת בכנס. כל מה שקורה בכנס הוא ביטוי חזק של תרבות המחול הנרכשת באולפני המחול בחינוך ההתיישבותי".¹

הרמה הטכנית הגבוהה שמציגים התלמידים, כמו גם היחס הרציני והתרבותי שהם מגלים בכנס, אינם מובנים מאליהם. התלמידים המשתתפים בכנס חיים בפריפריה, לכאורה באווירה המנותקת מהעשייה בתחום המחול, שרובה מתרחשת במרכז. לריחוק מהמרכז יש שני חסרונות בולטים: הראשון הוא הקושי להביא לאולפנים בפריפריה מורים טובים ובעלי ניסיון, הנמצאים בשפע בערים הגדולות – תל אביב, חיפה וירושלים. השני הוא היכולת המוגבלת

ולפני המחול של המועצות האזוריות פזורים בכל הארץ, מהדרום ועד הצפון, ומקיימים את פעילותם בעיקר בפריפריה. כנס יאיר שפירא הוא כיום הפעילות היחידה המאגדת סביבה את כל אולפני המחול של המועצות האזוריות. כנס זה הוא השריד האחרון לפעילות משותפת, ענפה וברוכה שייסדה חבורה של נשים שהתיישבו בקיבוצים בתחילת שנות החמישים, שיצרה את התשתית להקמת רוב אולפני המחול הקיימים כיום. הכנס הוא כמו מראה, המשקפת את הפעילות רבת השנים שהניעו אותן הנשים. במאמר זה אתאר את הפעילות המתרחשת בכנס ואציג סקירה היסטורית, המגוללת את האופן שבו יצרו קהילות הנשים בקיבוצים את אולפני המחול בפריפריה. אתאר גם באיזה אופן הן הפכו את האולפנים לגורם מהותי, ייחודי ומרכזי בתחום החינוך למחול בארץ.

כנס יאיר שפירא מתקיים משנת 1976 לזכרו של יאיר שפירא – רקדן צעיר ומוכשר שהספיק לרקוד בלהקת המחול הקיבוצית, בלהקת בת-שבע ובלהקת בת-דור, עד שנהרג ב־1973 במלחמת יום הכיפורים. שלוש שנים לאחר מותו יזמה צילה אונגר, שהיתה ראש המדור למחול בקיבוץ הארצי, יחד עם חרמונה לין ומשפחתו של שפירא, טקס חלוקת פרסים לזכרו. בטקס היו שותפות להקת המחול הקיבוצית ולהקת בת-שבע. שנה לאחר מכן הוחלט להפוך את הטקס לכנס, שבו ישתתפו תלמידי האולפנים. בכנס הראשון, שהתקיים בניר דוד, השתתפו כ־70 תלמידים. עם השנים גדל מספר המשתתפים (בכנס האחרון, לדוגמה, השתתפו 310 תלמידים) והורגש צורך לקיים את הכנס במקום גדול יותר. בשיתוף עם שאול גלעד, שניהל את האולפן למחול של המועצה האזורית עמק המעיינות (בבקעת בית שאן), עבר הכנס לשם.

כיום משתתפים בכנס אולפני המחול של הקיבוצים, להקת בת-שבע ולהקת המחול הקיבוצית. תלמידי האולפנים למחול מעלים

שמקיים משרד החינוך ברשות המפמ"ר נורית רון. מסוף שנות השמונים מקיים משרד החינוך מודל דומה של מפגשי עמיתים, השתלמויות וקורסים בתחום המחול. עם זאת, מפגשים אלו מיועדים לאנשי מגמות המחול בלבד, וכיום פועלות שמונה מגמות מחול מתוך 17 האולפנים שקיימים.

הפעילות היחידה המאגדת כיום את כל האולפנים היא כנס יאיר שפירא. בכל שנה באים התלמידים, המורים והמנהלות של אולפני המחול למרכז עידן במועצה האזורית עמק המעינות (בקעת בת-שאן), לכנס שכבר היה לטקס מכונן. המפגש ביניהם נותן לכולם הרבה כוח להמשיך. גם המפגש עם להקת בת-שבע ולהקת המחול הקיבוצית, שנמצאות כיום בחזית העשייה בתחום המחול בארץ, תורם מבחינה מקצועית ומחזק את ידיהן של מנהלות האולפנים, שיותר מאי פעם נמצאות כיום תחת מכבש לחצים תקציבי. המועצות האזוריות, שבעבר החמירו פחות והשקיעו ביד נדיבה בטיפוח המחול, נתונות לקיצוצים תקציביים. קיצוצים אלו פוגעים מאוד ביכולת של אולפני המחול לתפקד. הקיצוצים אינם נחלת הפריפריה, אבל היא הראשונה להיפגע מהם.

מנהלות האולפנים עומדות מול שלושה גורמים עיקריים המאיימים לפגוע בפעילותן וברמה המקצועית של התלמידים: א. מימון העלות הגבוהה של הסעות התלמידים, הגרים במרחק רב מהאולפן; ב. דרישה להכניס יותר שיעורי ג'ז והיפ-הופ על חשבון שיעורי המחול המודרני והבלט הקלאסי, כדי להביא יותר תלמידים; ג. ירידה ביכולת הכלכלית של האולפנים, שמקשה עליהן להביא מורים מקצועיים מהמרכז. למרות כל הלחצים הללו, הרמה המקצועית של אולפני המחול לא נפגעת. אחת הסיבות לכך היא המפגש בכנס יאיר שפירא, שבו מציגים התלמידים את הריקודים שיצרו מוריהם. הרמה האמנותית שמופגנת בכנס מחייבת את כולם ויוצרת סטנדרט גבוה, שכולם שואפים אליו.

הערות

¹ מתוך ראיון שנערך עם ניצה בהיר בשנת 2005. שם.

² להלן רשימת המקומות שבהם למדו או רקדו אותן נשים לפני שהגיעו לקיבוץ: רחל עמנואל למדה מחול בארה"ב אצל תלמידתה של מרתה גרהאם אוולין סאבין; צילה אונגר למדה גימנסטיקה בפולין לפי שיטת דלקרוז והיתה תלמידתה של ירדנה כהן; יהודית ארנון למדה בהונגריה זמן קצר אצל אירנה דקשטיין (תלמידתו של קורט יוס); שלומית רץ רקדה בפריס בלהקה של היינץ פינקל, תלמידו של רודולף פון לאבן; עדה לויט למדה בארה"ב ב-New Dance group. מוריה היו ג'ין דאדלי, ג'נט ארדמן וקרול פרימס; קטיה דלקובה ובעלה לשעבר, פרד ברק, השתייכו לדור המייסדים של המחול המודרני

בארה"ב (אשל, 1991 עמ' 81-85).
⁴ אכמון הצטרפה לליון בניהול בית הספר כעבור חמש שנים, ב-1970.
⁵ קפלן, תלמידת סמינר הקיבוצים, הצטרפה לפלד ב-1963.
⁶ דלקרוז, מוסיקולוג שחי בשווייץ בתחילת המאה העשרים, נחשב אבי תורת הריתמיקה. הוא פיתח תרגילים תנועתיים המבוססים על מקצבים מוסיקליים. התרגילים נועדו לפתח את היכולת המוסיקלית של התלמידים באמצעות תנועה.
⁷ מתוך ראיון עם אריאלה פלד (יוני 2009).
⁸ מתוך ראיון עם פלד (יוני 2009) ועם יהודית ארנון (יוני 2009).
⁹ מתוך ראיון עם לין (יוני 2009).

¹⁰ הנסיבות ההיסטוריות שהובילו לפתיחתו של האולפן האזורי למחול שער הנגב והאופן שבו נוהל, שונים מאלה של שאר אולפנות המחול של המועצות האזוריות. האולפן האזורי למחול שער הנגב נפתח בספטמבר 1977, כשהנהלת המועצה פנתה ללהקת בת-שבע בבקשה לפתוח אולפן אזורי בחסותה. הניהול האמנותי מטעם בת-שבע הופקד בידי אסנת לוי. בספטמבר 1979 עבר האולפן לרשות המועצה האזורית שער הנגב. מראשית דרכו קידם האולפן בראשות לוי את ההתמקצעות בתחום המחול ושם דגש רב על הטכניקה שהוקנתה לתלמידים. האולפן פועל לקדם תלמידים ולהכשירם להיות רקדנים.
¹¹ בשנת 2000 הקימה קרן קלור את המרכז למוסיקה ומחול במועצה האזורית גליל עליון. עד להקמתו פעלו בתחום המועצה שתי אולפנות למחול – האחת בתל-חי בניהולן של פלד וקפלן והשנייה בכפר בלום בניהולה של אילנה ברנדס. כאשר הוקם המרכז הוחלט למנות את אגווי-מסה למנהלת של המקום בתחום המחול. בעקבות הקמתו נסגרו שתי האולפנות הוותיקות. תלמידיהן ותלמידים נוספים מכל אזור הגליל העליון – מקיבוצים, מושבים, יישובי צפון רמת הגולן, מטולה, קרית שמונה ועוד, באים לרקוד במרכז קלור למוסיקה ומחול (מתוך ראיון שנערך עם דפנה אגווי-מסה יוני 2009).
¹² זהו האולפן למחול שייסדה ארנון בקיבוץ געתון, המכונה כיום אולפן למחול מטה אשר, השייך למועצה האזורית מטה אשר.

¹³ אילנה ליבן ואחריה שרון הדס החליפו את ארנון בניהול אולפן למחול מטה אשר; שאול גלעד ואחריו שלומית חפץ החליפו את ירדני פרח בניהול אולפן למחול עמק בית שאן; פיט אברהמי החליפה את לויט באולפן למחול מנשה; רבקה נתן החליפה את גלעד ז"ל מאולפן למחול חוף הכרמל; שנפטרה ממחלה קשה; מיכל כהן מנהלת כיום את אולפן למחול משגב; מירי איבלר החליפה את מייק ליון באולפן למחול יד חרף; חווה בקל מנהלת כיום את האולפן למחול של עמק יזרעאל; דורית פורת החליפה את אורן באולפן למחול עמק הירדן; עמליה יקר החליפה את אמה בניהול אולפן המחול חצרים; ג'ודי פפו החליפה את אמירקה בניהול אולפן למחול מועצה אזורית אשכול.

ביבליוגרפיה

אשל, רות. (1991) לרקוד עם החלום ראשית המחול האמנותי בארץ-ישראל 1920-1964. הספרייה למחול בישראל.
_____. (1996) "הפרה היסטוריה של להקת המחול הקיבוצית", מחול בישראל, 9. עמ' 78-85.
מנור, גיורא. (1994) "בת-שבע ספינת הדגל של המחול הישראלי", מחול בישראל, 4. עמ' 60-66.
_____. (1996) "25 שנים של יצירת מחול קיבוצית". עמ' 87-93.
קווה, אבשלום. (2003) אחוזת בית יהודית ארנון ולהקת המחול הקיבוצית – פרקי חיים. מורשת.
רוטנברג, הניה. (1996) "הייחוד של האולפן למחול שליד הלהקה הקיבוצית בגעתון". מחול בישראל, 9. עמ' 102-103.
שדמון, סיון. (2008) "הדה אורן נאחזת בחיים – בגידת הגוף עמידות הכוח" ריקוד דיבור. www.dancetalk.co.il/?p=198. נדלה ב-1/7/2009.
ראיון עם ניצה בהיר מאי 2005.
ראיון עם אריאלה פלד יוני 2009.
ראיון עם יהודית ארנון יוני 2009.
ראיון עם עפרה אכמון יוני 2009.
ראיון עם דפנה אגווי-מסה יוני 2009.
ראיון עם חרמונה לין יוני 2009.
ראיון עם עדה לויט יוני 2009.

יונת רוטמן, בוגרת האולפנה למחול מטה אשר, סיימה בהצטיינות תואר שני בתיאטרון באוניברסיטת תל אביב, שם היא כותבת עבודת דוקטורט העוסקת במחול בישראל. רוטמן מרכזת את מגמת המחול בבית הספר עמקים-תבור, מלמדת תיאוריה בסדנה להכשרת רקדנים בגעתון ומשמשת רכזת הדרכה בתחום המחול במינהל לחינוך התיישבותי.